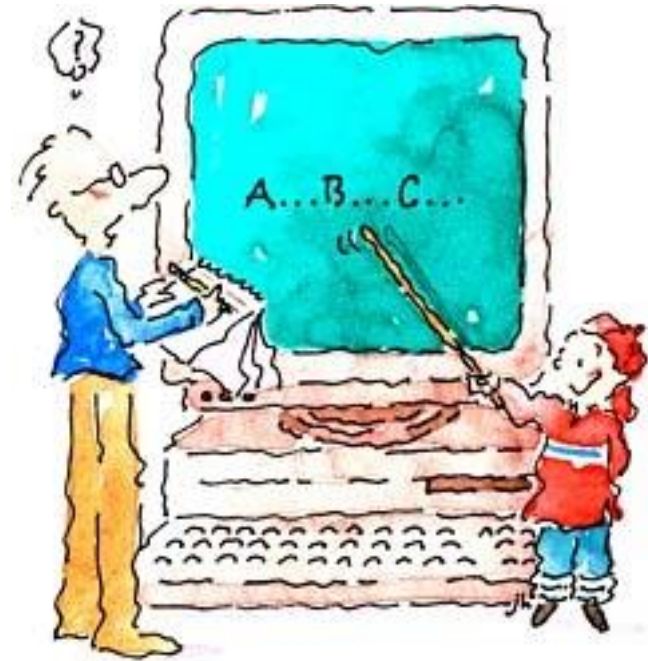

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

• 1. Τα χαρακτηριστικά ενός καλού εκπαιδευτικού

Για να μπορέσει ο εκπαιδευτικός να εκπληρώσει τη σπουδαία του αποστολή, θα πρέπει να είναι προικισμένος με ορισμένα παιδαγωγικά χαρίσματα και αρετές:

- Αγάπη προς τους μαθητές του. Σύμφωνα με τον Pestalozzi, «κάθε διαταγή, κάθε μέθοδος, κάθε παιδαγωγική τέχνη πρέπει να ξεκινάει από την αγάπη».
- Κατοχή των γνώσεων που θα διδάξει.
- Να κοσμεύεται με ευλάβεια, σεμνότητα και σωφροσύνη.
- Να συμπεριφέρεται με παρρησία και ελευθερία.
- Να μην τον διακρίνει σκληρότητα και θρασύτητα.
- Να διδάσκει με το παράδειγμα, δηλαδή να γίνεται διδάσκαλος βίου και όχι λόγων.

Κατά τον Kerschenssteiner, ο εκπαιδευτικός επιβάλλεται να χαρακτηρίζεται από την τάση να εξυπηρετεί τους συνανθρώπους του («κοινωνικός τύπος»), να χαρακτηρίζεται από:

- ✓ Την τάση για μόρφωση της ατομικότητας του ανθρώπου.
- ✓ Την ικανότητα να επιφέρει τη μορφοποίηση της ψυχής του μαθητή λαμβάνοντας υπόψη το μορφώσιμό της.
- ✓ Την τάση στροφής προς την ανήλικη ψυχή του αναπτυσσόμενου ανθρώπου, λαμβανομένη ως φορέα αξιών.
- ✓ Τη σταθερότητα της επιρροής του στην εξέλιξη του παιδιού.
- ✓ Για τη μόρφωσή του απαιτούνται:
- ✓ Η κοινωνική όψη της ζωής.
- ✓ Η θρησκευτικότητα / η πίστη στις πνευματικές αρχές και στις αιώνιες αξίες.
- ✓ Το εθνικό φρόνημα.
- ✓ Η αποφυγή της πολυμάθειας, η οποία κατ' επίφαση μόνο υπηρετεί την αγωγή.

Κατά τον Derbolav, οι αρετές που πρέπει να χαρακτηρίζουν τον εκπαιδευτικό είναι:

1. **Η αυθεντία**, η οποία να πηγάζει από τη διδασκαλία. Κι αυτό γιατί ο παιδαγωγός στην παιδευτική ενέργειά του δεν αντιπροσωπεύει τον εαυτό του, αλλά τις αξιώσεις και τα προβλήματα του μορφωτικού κόσμου. Ο δάσκαλος επιβάλλεται να κατέχει ολοκληρωτικά το αντικείμενο που διδάσκει, χωρίς όμως να καταλήγει στον παιδευτικό δεσποτισμό, δηλαδή στην συνταύτιση των πραγμάτων και του παιδευτικού «Εγώ» με την έννοια του απόλυτου «Εγώ είμαι το κράτος».
2. **Ο παιδαγωγικός έρωτας**, όπως μορφοποιήθηκε στον πλατωνικό Σωκράτη. Ο μαθητής διαθέτει μια αγνή και άδολη ψυχή, που με τους κατάλληλους χειρισμούς μπορεί γόνιμα να εξελιχθεί. Αυτή την ψυχή θαυμάζει ο δάσκαλος και σκοπός του παιδαγωγικού έρωτα είναι να εκμαιευτεί σταδιακά ο κρυμμένος δυναμισμός του νέου ανθρώπου.

3. Το παιδαγωγικό τακτ, έννοια που την εισήγαγε ο Herbart ορίζοντάς το ως «τη γέφυρα μεταξύ θεωρίας και πράξης». «Το τακτ το μαθαίνει κανείς με την πράξη, αφού προηγουμένως έμαθε την επιστήμη».
4. Το παιδαγωγικό χιούμορ, το οποίο εξέθεσε περίφημα στους σωκρατικούς διαλόγους του ο Πλάτωνας. Είναι παιδαγωγικό σφάλμα να ονομάσουμε «χιούμορ» την κοροϊδία και την ειρωνεία ως ένδειξη γνωστικής υπεροχής απέναντι στο μαθητή. Αν και στην περίπτωση αυτή προσπαθούσαμε να κατατάξουμε το παιδαγωγικό χιούμορ, τότε η κατάλληλη θέση που θα του δίδαμε θα ήταν ανάμεσα σε δύο ακραίες καταστάσεις: α) στη σχολαστική ισχυρογνωμοσύνη και σοβαρότητα και β) στη σχολική φαιδρότητα.

Η Έβανς (1961) συνοψίζει τα αποτελέσματα πολλών ερευνών που έγιναν από την αρχή του αιώνα μας πάνω στα χαρακτηριστικά των δασκάλων που επιδοκιμάζουν και αποδοκιμάζουν οι μαθητές περισσότερο.

«Τα παιδιά αγαπούν τους δασκάλους, που είναι ευγενικοί, φιλικοί, εύθυμοι, υπομονετικοί, βοηθητικοί, δίκαιοι, έχουν μια αίσθηση του χιούμορ, δείχνουν κατανόηση για τα προβλήματα των παιδιών, επιτρέπουν άφθονη μαθητική δραστηριότητα και ταυτόχρονα διατηρούν την τάξη. Αντιπαθούν τους δασκάλους που ειρωνεύονται και περιγελούν, είναι δεσποτικοί και έχουν ευνοούμενους, τιμωρούν για να εξασφαλίσουν πειθαρχία, αποτυχαίνουν να ικανοποιούν τις ανάγκες των μαθητών κατά άτομο και έχουν αντιπαθητικές ιδιορρυθμίες προσωπικότητας».

• 2. Η αυθεντία του εκπαιδευτικού

- ✓ Η έννοια «αυθεντία» σχετίζεται τόσο με την εξουσία του εκπαιδευτικού όσο και με το κύρος που απορρέει από την προσωπικότητά του και τη μόρφωσή του.
- ✓ Ο εκπαιδευτικός είναι μεν ο τυπικός ηγέτης της σχολικής ομάδας, ως κάτοχος θεσμοθετημένης από την Πολιτεία εξουσίας, είναι αναγκαίο να αναδειχθεί και σε ουσιαστικό ηγέτη, «κερδίζοντας» το ακροατήριό του με τη γνωστική του επάρκεια, τη δύναμη της σκέψης του, την ικανότητα πειθούς που διαθέτει, τη διάθεση συνεργασίας με τους μαθητές του.

- ✓ Ο διδάσκων σε ένα σύγχρονο σχολείο δεν πρέπει να λειτουργεί ως υπηρεσιακή αυθεντία, να επιβάλλεται δηλαδή στους μαθητές του μόνο και μόνο επειδή κατέχει την επαγγελματική ιδιότητα του εκπαιδευτικού και, επομένως, ευθύνεται εκ του αξιώματός του για την οργάνωση της διδακτικής πράξης και τη ρύθμιση γενικά όλων των παραγόντων που συνδέονται με αυτήν.
- ✓ Ο διδάσκων αποτελεί πραγματική αυθεντία, όταν μπορεί να επιβάλλεται στο κοινό του με την προσωπικότητά του, την ειδική επιστημονική αλλά και την παιδαγωγική του κατάρτιση, την κοινωνική μόρφωση και τους τρόπους συμπεριφοράς του.

- ✓ Ο διδάσκων αποτελεί πραγματική αυθεντία, όταν μπορεί να επιβάλλεται στο κοινό του με την προσωπικότητά του, την ειδική επιστημονική αλλά και την παιδαγωγική του κατάρτιση, την κοινωνική μόρφωση και τους τρόπους συμπεριφοράς του.
- ✓ Μια γνήσια αυθεντία, επομένως, δεν απέχει πολύ από αυτό που συνηθίζουμε να αποκαλούμε «χαρισματικός εκπαιδευτικός», «εκπαιδευτικός-πρότυπο». Όταν ο εκπαιδευτικός αποτελεί πρότυπο, τότε οι μαθητές του σχεδόν ταυτίζονται με αυτόν, αποδεχόμενοι σχεδόν καθολικά τα διανοήματα και ενεργήματά του.

- ✓ Στις μέρες μας, ακόμα και οι εκπαιδευτικοί-γνήσιες αυθεντίες «δοκιμάζονται» στην κριτική των μαθητών τους και οι παραδοχές τους συχνά αμφισβητούνται, σε μια εποχή ταχειών μεταβολών και ριζικών αναθεωρήσεων των παραδεδεγμένων. Από αυτή την άποψη, ο εκπαιδευτικός-αυθεντία είναι αναγκαίο να προσαρμόζεται στις κοινωνικές μεταβολές, να «ανανεώνει» το γνωστικό του εξοπλισμό, χωρίς όμως και πάλι να θεωρείται βέβαιο πως θα αναχαιτίσει άκοπα την αμφισβητησιακή ορμή των εφήβων μαθητών του.
- ✓ Στο σύγχρονο μαθητοκεντρικό σχολείο, η αμφισβήτηση του κύρους της αυθεντίας έχει μεταβάλει το ρόλο του εκπαιδευτικού σε ρόλο καθαρά καθοδηγητικό, με την έννοια ότι αυτός μαθαίνει στο μαθητή τον τρόπο ανακάλυψης της γνώσης (κατά την αρχή «**μαθαίνω πώς να μαθαίνω**»).

Στις μέρες μας, τη διδασκαλική αυθεντία υπηρετούν πέντε αξιώσεις:

1. Η πίστη στην αποστολή του διδάσκοντος:

Απαιτείται ένα πεδίο δράσης και πίστης στο έργο που αναλαμβάνει, ώστε η διδασκαλική αυθεντία να εκδηλωθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος. Η αυθεντία αποτελεί τη βάση και το κέντρο όλων εκείνων τα οποία οφείλει να πράξει ο εκπαιδευτικός, και με την υπακοή του ιδίου στο κοινωνικό σύνολο γίνεται πράξη και η υπακοή των μαθητών σε αυτόν.

2. Η πλήρης κατοχή των γνώσεων που θα διδάξει:

Ο εκπαιδευτικός είναι αναμφισβήτητα ο φορέας της διδασκόμενης ύλης. Είναι αυτός που με οδηγό τις γνώσεις του θα προσανατολίσει και το μαθητή στο περιεχόμενο και στις απόψεις της κοινής ανθρώπινης ζωής. Ο εκπαιδευτικός, λοιπόν, οφείλει να κατέχει το γνωστικό του αντικείμενο προκειμένου η διδασκαλία να επιτυγχάνει υψηλό βαθμό αποτελεσματικότητας.

3. Η γνώση των μαθητών:

Σπουδαιότερη περίοδος της ζωής του ανθρώπου είναι εκείνη της ανάπτυξης, γι' αυτό και ο σύγχρονος εκπαιδευτικός έχει χρέος να γνωρίζει τα αναπτυξιακά προβλήματα τόσο της παιδικής όσο και της εφηβικής ηλικίας, ώστε να τα αντιλαμβάνεται.

4. Η ακεραιότητα του εκπαιδευτικού:

Ακέραιος εκπαιδευτικός είναι αυτός που τον διακρίνει η ευθυκρισία και η δικαιοσύνη απέναντι στους μαθητές του. Δεν σημαίνει ότι πρέπει να είναι αλάθητος. Αυτό που οφείλει για να διατηρήσει την ακεραιότητά του είναι να μπορεί σε μια κρίσιμη στιγμή να λάβει την ορθή απόφαση.

5. Το παιδαγωγικό τακτ, καθώς η έλλειψη διακριτικότητας από την πλευρά του διδάσκοντος αναστατώνει τους μαθητές, με αποτέλεσμα η σχέση των τελευταίων με τον πρώτο να γίνεται αβέβαιη και η τάξη να μη συνεργάζεται μαζί του.

Ο παιδαγωγικός ρόλος της αυθεντίας οδηγεί τον εκπαιδευτικό στο να ενεργεί πάντα με τον πιο κατάλληλο τρόπο και να περιμένει όλα όσα διδάσκει να γίνονται αποδεκτά από τους μαθητές, εκπνέοντας με τον τρόπο αυτόν τον απαραίτητο για το ρόλο του σεβασμό. Έτσι, θα λέγαμε ότι **η παιδαγωγική αυθεντία του δασκάλου βασίζεται:**

- α) στον πλούτο των γνώσεων που αυτός διαθέτει
- β) στη χρήση της κατάλληλης μεθοδολογίας
- γ) στην ποιότητα της ερευνητικής προσπάθειας
- δ) στην επιστημονική του κατάρτιση
- ε) στην πίστη του στις αξίες της ζωής.

3. Ο εκπαιδευτικός και η διδασκαλική αυθεντία στη διδακτική τους διάσταση

Ο διδάσκων οφείλει να προπαρασκευάζει το εκάστοτε μάθημα πριν το διδάξει, προκειμένου να υπηρετεί τη διδασκαλική του αυθεντία, δηλαδή:

- Να κατέχει σφαιρικά το αντικείμενό του.
- Να γνωρίζει το στάδιο εξέλιξης των μαθητών, την ατομικότητά τους και την κοινωνική συνοχή της τάξης τους.
- Να επισημαίνει ποια είναι εκείνα τα μορφωτικά στοιχεία που προσελκύουν το ενδιαφέρον των μαθητών και δίνουν παιδαγωγική διάσταση στη διδασκαλία του.
- Να προετοιμάζει τον τρόπο με τον οποίο θα αξιολογήσει τους μαθητές του.

Αναφορικά με τη διδακτική μεθοδολογία, χρέος του δασκάλου είναι να παρουσιάζει το μάθημα με μεθοδολογική ευλυγισία. Με τον τρόπο αυτόν:

- Ο κάθε μαθητής μαθαίνει με το δικό του τρόπο.
- Οι μαθητές αφομοιώνουν καλύτερα τις γνώσεις όταν οι διδακτικές στρατηγικές είναι προσαρμοσμένες στην ατομικότητά τους, στο είδος της παρεχόμενης γνώσης και στο είδος των διδακτικών στόχων.
- Οι μαθητές παρουσιάζουν διαφορές ως προς την κουλτούρα και με τη μεθοδολογική ευλυγισία του δασκάλου επιτυγχάνεται να έχουν ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στη γνώση.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η θεωρία του **Piaget** για την **ετοιμότητα της μάθησης** (readiness of learning), η οποία αναφέρεται στη σχέση ωριμότητας του μαθητή προς το αντικείμενο της μάθησης και η οποία έρχεται σε αντίθεση με τη θεωρία του **Bruner** που δηλώνει ότι ο μαθητής μπορεί να διδαχθεί κάθε γνώση και σε οποιαδήποτε ηλικία, αρκεί να τη διδαχθεί με «έντιμο τρόπο» (δηλαδή: **ο εκπαιδευτικός μπορεί να διδάξει οτιδήποτε στο μαθητή, αρκεί ο τρόπος που θα το παρουσιάσει να αντιστοιχεί στον τρόπο με τον οποίο ο μαθητής μαθαίνει και ο οποίος προσδιορίζεται από το στάδιο εξέλιξής του**).

Ο Piaget δέχεται ότι το παιδί κατανοεί τον κόσμο με τις δικές του προσπάθειες και στηριζόμενο στις δικές του δυνάμεις. Χρειάζεται, όμως, να αναπτυχθεί νοητικά, αφού οι διαδικασίες μάθησης διαφέρουν από ηλικία σε ηλικία. Καθώς το άτομο εξελίσσεται, οι διαδικασίες αυτές μεταβάλλονται. Έτσι εξηγούνται ο διαφορετικός τρόπος σκέψης και οι διαφορετικές δυνατότητες μάθησης σε κάθε ηλικία. Επομένως, συμπεραίνει ο Piaget ότι **«για να είναι ουσιαστική η μάθηση, η διδασκόμενη ύλη θα πρέπει να ανταποκρίνεται στο επίπεδο της νοητικής ανάπτυξης των μαθητών»**.

Αυταρχική-ελευθεριάζουσα και δημοκρατική μορφή συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού

- Η διδασκαλία είναι μια αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο βασικών συντελεστών της μαθησιακής διαδικασίας: του δασκάλου και του μαθητή.
- Για την αποφυγή του σφάλματος να υιοθετήσουν οι δάσκαλοι την αντίληψη της διδασκαλικής αυθεντίας του παραδοσιακού σχολείου, κατά την οποία το ίδιο το αξίωμα του εκπαιδευτικού επέβαλλε τη στάση πειθαρχίας και υπακοής των μαθητών, πρέπει να έχουν κατά νουν της εξής αρχή: «ο δάσκαλος, για να διαπαιδαγωγήσει τον νέο στις πιο βαθιά ανθρώπινες αρετές, στην ελευθερία, στον κριτικό στοχασμό και στην ευθύνη, πρέπει να διδάσκει με αμεροληψία και αντικειμενικότητα. Με δογματική και φανατισμένη διδασκαλία δεν μορφώνονται ελεύθεροι, στοχαστικοί και υπεύθυνοι άνθρωποι».

Τυπολογία διδασκόντων με κριτήριο το στίλ της διδασκαλίας τους αλλά και της διαπαιδαγώγησης των μαθητών τους:

Ο αυταρχικός διδάσκων

- λαμβάνει αποφάσεις χωρίς διαβούλευση και διάλογο,
- αναθέτει εργασίες και ρόλους και πάλι χωρίς να έχει προηγηθεί συνεννόηση με τους μαθητές του που θα τους επωμιστούν,
- χρησιμοποιεί τη νομιμοποιημένη εξουσία του για να απευθύνει εντολές και διαταγές προς τους διδασκομένους, ξεπερνώντας σε πολλές περιπτώσεις το μέτρο,

- η σχέση του με τη συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών του είναι ψυχρή - τυπική, γεγονός που αντανακλάται στο ψυχολογικό κλίμα που δημιουργείται κατά την τέλεση της διδασκαλίας,
- δεν παρέχει βοήθεια ή συμβουλή στους μαθητές του μετά την ανάθεση ενός έργου,
- για αυτόν τον τύπο εκπαιδευτικού μικρή σημασία έχει ο σπουδαίος για τη μάθηση «νόμος του ενδιαφέροντος»,
- υποτάσσει την τάξη στους διδακτικούς σκοπούς που ο ίδιος έχει θέσει και επιβάλλει την αποδοχή τους από τους διδασκομένους,
- κατά την προσπάθεια της μάθησης, εγκαταλείπει τους μαθητές του χωρίς να τους ενισχύει ή ενθαρρύνει.

Ο δημοκρατικός διδάσκων

- οι διδακτικοί στόχοι και ενέργειες, η ανάθεση έργου και η κατανομή των ρόλων και των καθηκόντων γίνονται ύστερα από συνεννόηση με τους διδασκομένους, κατά την οποία εκείνοι εκφράζουν την άποψη και την προτίμησή τους,
- κατά την τέλεση μιας δραστηριότητας, δίνει οδηγίες και βοηθητικές πληροφορίες για την επιτυχή ολοκλήρωσή της,
- ενισχύει τους μαθητές του προκειμένου να φέρουν σε πέρας μια εργασία ή να αντιμετωπίσουν επιτυχώς μια προβληματική κατάσταση μάθησης,

- όταν αναγκαστεί να επιβάλει κάποια ποινή, εξηγεί την αιτία που την προκάλεσε και τη συνδέει με τον τρόπο αυτόν με την τιμωρητέα πράξη και όχι με το πρόσωπο,
- η διδακτέα ύλη, στο μέτρο που επιτρέπεται ο ελεύθερος προσδιορισμός της από μέρους του διδάσκοντα σε συνεργασία με τους μαθητές του, είναι προσανατολισμένη προς τις πραγματικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα μάθησης των διδασκομένων,
- η διδασκαλία τελείται, όπου είναι δυνατόν, με διάλογο, ώστε η μάθηση όχι να επιβάλλεται, αλλά να γίνεται επιθυμητό βίωμα.

Ο διδάσκων που ακολουθεί τη φιλοσοφία του *laissez faire*:

- όταν χρησιμοποιείται αυτό το στιλ διδασκαλίας, τότε αμβλύνεται επικίνδυνα ο έλεγχος της σχολικής τάξης. Ο διδάσκων απλώς υπάρχει, χωρίς ούτε να επιβάλλεται δυναμικά στους μαθητές του ούτε όμως και να τους καθοδηγεί διακριτικά για να οδηγηθούν στην επιτυχή περάτωση ενός έργου.
- Αφήνει στους μαθητές του πλήρη ελευθερία κινήσεων ώστε να εξωτερικεύουν κάθε επιθυμία τους. Το γεγονός, όμως, αυτό δεν βοηθά στη διατήρηση της τάξης και της ευπρέπειας εντός της σχολικής αίθουσας, υπονομεύει τον ομαδικό τρόπο εργασίας των μαθητών, επιτρέπει τη μεταξύ τους «σύγκρουση» και καθιστά αντιπαραγωγική τη διδακτική πράξη.
- Στον αντίποδα όλων αυτών, οι μαθητές βιώνουν ένα πρωτόγνωρο αίσθημα ανεξαρτησίας, εντός ενός χώρου που υπό τις συνήθεις συνθήκες κανοναρχείται περιορίζοντάς την, και ενίοτε και αίσθημα ηδονής, με δεδομένο ότι δεν επιβάλλονται ποινές στην ανεξέλεγκτη συμπεριφορά τους και στα παραπτώματά τους, ότι η χαλαρότητα επικρατεί στο σχολικό χώρο και ότι η παιγνιώδης διάθεση προκρίνεται έναντι της σοβαρής και σκληρής εργασίας.

Έρευνες πάνω στο θέμα της μορφής συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού στη σχολική τάξη έδειξαν ότι:

- Η εφαρμογή του συστήματος της αυστηρής πειθαρχίας (authoritarian) ή της ελευθεριάζουσας μορφής (laissez faire), έχει αρνητικά αποτελέσματα γιατί
 - το αυταρχικό στιλ διδασκαλίας επεδίωκε να μορφώσει τον υπάκουο μαθητή μέσα από την ψυχολογική και τη φυσική βία (χρήση αμοιβών-ποινών).
 - η ελευθεριάζουσα μορφή συμπεριφοράς κάνει το δάσκαλο να είναι τελείως αδιάφορος για τα μαθησιακά τεκταινόμενα και, αφήνοντας το μαθητή τελείως ελεύθερο να κάνει ότι αυτός θέλει, του προκαλεί σύγχυση, αμηχανία και δεν τον προσανατολίζει στη σχολική εργασία.
- Αντίθετα, η δημοκρατική μορφή συμπεριφοράς (democratic) οδηγεί στη δημιουργία ενός κλίματος συνεργασίας και κατανόησης μεταξύ δασκάλου και μαθητή, και γι' αυτό είναι από παιδαγωγική άποψη η πιο ορθή. Στην περίπτωση αυτή, κάνουμε λόγο για συμμετοχικό στιλ διδασκαλίας, όπου δάσκαλος και μαθητής από κοινού διερευνούν τις περιοχές της γνώσης. Αυτό συνεπάγεται πρόοδο, υπεύθυνη εργασία και συνειδητή - εκούσια πειθαρχία.

Ενδιαφέροντα ήταν τα αποτελέσματα της πειραματικής εργασίας του Αμερικανού ψυχολόγου **Lewin**, ο οποίος μαζί με τους συνεργάτες του μελέτησαν τη συμπεριφορά παιδιών ηλικίας 10 ετών, τα οποία, αφού χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες, εργάστηκαν υπό τρεις διαφορετικούς αρχηγούς, οι οποίοι χρησιμοποίησαν με διαφορετικό τρόπο την εξουσία τους. Ας δούμε συνοπτικά τα συμπεράσματα της εν λόγω πειραματικής εργασίας:

Η **πρώτη ομάδα** των παιδιών εργάστηκε με το σύστημα της **αυστηρής πειθαρχίας**. Ο αρχηγός ήταν αυταρχικός, έπαιρνε μόνος του όλες τις αποφάσεις, ήταν αυτός που έδινε τις εντολές στο κάθε μέλος της ομάδας, δεν υπήρχε πνεύμα συνεργασίας με τους μαθητές, επέβαλλε τιμωρίες χωρίς διάκριση, ήταν απρόσιτος και δεν επέτρεπε κανενός είδους ερωτήσεις. Υπ' αυτές τις συνθήκες οι μαθητές δεν αναλάμβαναν πρωτοβουλίες, παρουσίαζαν επιθετική συμπεριφορά, προέβαιναν σε εχθρικές ενέργειες, ήταν περισσότερο εξαρτημένοι από τον αρχηγό, ενώ, από την άλλη πλευρά, ο βαθμός παραγωγικότητας της σχολικής εργασίας ήταν υψηλός.

- Η **δεύτερη ομάδα** των παιδιών εργάστηκε με το σύστημα της **απόλυτης ελευθερίας**. Ο αρχηγός άφηνε τους μαθητές να κάνουν ότι θέλουν, ενώ ο ίδιος δεν συμμετείχε καθόλου στις δραστηριότητές τους. Παράλληλα, δεν ασκούσε κριτική ούτε ενθάρρυνε τους μαθητές στην εργασία τους. Δεν λάμβανε μέρος στη συζήτηση των μαθητών και απαντούσε σε ερωτήσεις μόνο όταν του το ζητούσαν οι μαθητές. Υπ' αυτές τις συνθήκες την εικόνα της τάξης συνέθεταν τα εξής ακαταστασία, καταστροφές αντικειμένων, οι μαθητές δεν έδειχναν κανένα απολύτως ενδιαφέρον για εργασία, ούτε συνεργάζονταν μεταξύ τους, ενώ είχαν τάση μόνο για παιχνίδι.
- Η **τρίτη ομάδα** των παιδιών εργάστηκε με τη **δημοκρατική μέθοδο**. Ο αρχηγός στην ομάδα αυτή άφηνε πρωτοβουλίες, ενθάρρυνε ή αντίθετα κατέκρινε την εργασία, ενώ έπαιρνε μέρος στη συζήτηση της ομάδας. Υπ' αυτές τις συνθήκες η τάξη συνεργαζόταν αρμονικά, υπήρχε περισσότερη σύμπνοια και υπεύθυνη εργασία, στοιχεία που οδήγησαν στην ανύψωση του ηθικού των μαθητών, ενώ επετεύχθη και η συνειδητή -εκούσια πειθαρχία.

Η προαναφερόμενη πειραματική εργασία οδήγησε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Με την παρουσία ενός αυταρχικού εκπαιδευτικού στην τάξη μπορεί να επιτυγχάνεται μεγαλύτερη παραγωγικότητα των μαθητών, εντούτοις οι τελευταίοι δεν φαίνεται να είναι καθόλου ευχαριστημένοι από τις συνθήκες διεξαγωγής του μαθήματος.
- Στη δεύτερη περίπτωση, όπου εφαρμόστηκε η ελευθεριάζουσα μέθοδος διδασκαλίας, με την οποία οι μαθητές αφέθηκαν τελείως ελεύθεροι, παρατηρήθηκε ότι δεν ήταν ούτε παραγωγικοί ούτε ικανοποιημένοι, μολονότι είχαν τη δυνατότητα να κάνουν ότι θέλουν.
- Στην τρίτη περίπτωση (δημοκρατικό σύστημα διδασκαλίας), οι μαθητές είχαν πιο θετική αντίδραση όταν ο δάσκαλος παρενέβαινε στη μαθησιακή διαδικασία και τους καθοδηγούσε σεβόμενος την προσωπικότητά τους.

- Τα παραπάνω συμπεράσματα προσανατολίζουν τον εκπαιδευτικό στην οργάνωση της σχολικής ζωής και της διδασκαλίας του με το σύστημα της **καθοδηγούμενης αυτενέργειας**, για να καταφέρει οι μαθητές του να σημειώνουν αυξανόμενη πρόοδο και, μετά την αποφοίτησή τους από το σχολείο, να έχουν ευκολότερη προσαρμογή στον επαγγελματικό στίβο.

Διαπιστώνουμε σε γενικές γραμμές τα εξής:

α) Στο σημερινό σχολείο, το αυταρχικό στιλ διδασκαλίας απορρίπτεται, γιατί:

- Η βία και η παντελής έλλειψη ελευθερίας και πρωτοβουλίας κάνει τους μαθητές να αδιαφορούν για το μάθημα και μάλιστα να πράττουν το ακριβώς αντίθετο από εκείνο που τους ζητείται.
- Όταν ο δάσκαλος ασκεί με αυστηρό τρόπο την εξουσία του, διαταράσσονται οι σχέσεις του με τους μαθητές, στις οποίες κυρίαρχο αίσθημα γίνεται η εχθρότητα, με συνέπεια την παντελή έλλειψη συνεργασίας μεταξύ τους.
- Οι μαθητές με προβληματική συμπεριφορά ή χαμηλή σχολική επίδοση επηρεάζονται περισσότερο από την αυταρχική συμπεριφορά του εκπαιδευτικού, με αποτέλεσμα να υποφέρουν από σχολικές φοβίες ή να γίνονται απαθείς και άβουλοι.

β) Απορριπτέα είναι, επίσης, και η ελευθεριάζουσα μέθοδος, γιατί:

- Δεν υπάρχει καμία διάθεση συνεργασίας από τους μαθητές, οι οποίοι είναι τελείως απειθάρχητοι, με αποτέλεσμα στη σχολική τάξη να βασιλεύει η αταξία.